

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Göteborgs universitet

A C Victoria Nilsson Lissvall

Utbildningsledare

victoria.nilsson.lissvall@gu.se

Utbildningsdepartementet

Remiss av betänkandet Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61)

Bakgrund

Göteborgs universitet har inbjudits att inkomma med synpunkter på betänkandet Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61). Utbildningsvetenskapliga fakulteten har getts i uppdrag att handlägga remissvar för Göteborgs universitet.

Svaret har utarbetats av Karin Lager, lektor i barn och ungdomsvetenskap, vid Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande i nära samarbete med lektor Catarina Andishmand.

Vid institutionen bedrivs forskning inom det fritidspedagogiska fältet inom såväl lärande, undervisning och didaktik som barn och ungas livsvillkor. Vid institutionen finns lektorer, doktorander och adjunkter med lång erfarenhet och god kunskap av fritidspedagogiska frågor i nära anslutningen till etablerade forskningsmiljöer. Utredningens förslag har diskuterats i kollegiet för *Policy och praktik i fritidshem* den 3 april 2023, i *Grundläraresprogrammets programråd* som är en sammansättning av ledamöter från medverkande institutioner vid Göteborgs universitet den 29 mars 2023.

Sammanfattning

Göteborgs universitet ställer sig positiva till förslaget om ett allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid. Bra och viktigt att utredningen identifierat systematiska brister i jämlikhet när det gäller barns rätt till plats i fritidshem, att deltagande skiljer sig åt i olika samhällsgrupper och delar av landet, och att den möjlighet till deltagande som redan finns i dag inte används i tillräckligt hög utsträckning. Vi framhåller att det ur ett barnrättsperspektiv alltid bör tas hänsyn till barnets eget behov oavsett geografisk

plats. Det kan till exempel röra sig om barn med annat modersmål än svenska, om barn i glesbygd eller barn vars vårdnadshavare inte är förvärvsarbetande.

Kommentarer

Göteborgs universitet vill utifrån forskning och utbildning vid lärosätet inkomma med kommentarer angående utvalda punkter nedan:

6.5 Alla elever i förskoleklass och årskurs 1–3 ska erbjudas avgiftsfri utbildning i fritidshem, så kallat allmänt fritidshem, med minst 490 eller 295 timmar om året beroende av ålder.

Kommentar: Instämmer.

Göteborgs universitet understryker att det är positivt att utredningen identifierat ett strukturellt icke jämställt förhållande gällande barns möjligheter till meningsfull fritid inom fritidshemmets ramar. Ur ett barnrättsperspektiv är det nödvändigt med en förstärkt rätt till deltagande i fritidshem. Göteborgs universitet föreslår därav att det utreds vad som erbjuds barn gällande fritidshem och öppen fritidsverksamhet på huvudmannanivå. Socioekonomiska skillnader behöver tas på allvar eftersom kompensatoriska insatser från fritidshemmets sida kan vara av väldigt olika art, beroende på socioekonomiskt område. Regleringen av barns rätt till deltagande i fritidshem och öppen fritidsverksamhet kan därav inte styras av att huvudmän inte vill eller kan erbjuda fritidshem och /eller öppen fritidsverksamhet.

Göteborgs universitet instämmer i utredningens förslag att ett lagförslag om en utökad rätt för elever i områden med socioekonomiska utmaningar riskerar att ställa barn i andra områden utanför en rättighet som kan vara mycket viktig för det enskilda barnet.

6.6 Utbildning i fritidshem, eller öppen fritidsverksamhet som kan erbjudas till 10–12-åringar i stället för fritidshem, ska erbjudas 6–12-åringar om de på grund av sina levnadsvillkor i övrigt behöver stöd i sin utveckling i form av fritidshem.

Kommentar: Instämmer.

Det förvånar oss som lärosäte med examensrätt för grundlärare i fritidshem att den redan befintliga grunden för utökad behov inte används i högre utsträckning än vad utredningen visar, vilket gör förslaget än mer angeläget.

Göteborgs universitet föreslår en hårdare reglering för huvudmannen att erbjuda barn tillgång till fritidshem och öppen fritidsverksamhet. Vi ställer oss också frågan huruvida den kunskap och kompetens som lärare i fritidshem har tas tillvara när det gäller erbjudande om meningsfull fritid även för 10-12-åringar beroende på om begreppet fritidshem eller öppen fritidsverksamhet används.

7.2 Följdändring i hemkommunens ansvar för hur plats erbjuds. Utökad informationsskyldighet för kommunerna, med syfte att öka deltagandet i fritidshemmet.

Kommentar: Instämmer.

Göteborgs universitet föreslår en begreppsmässig utredning gällande fritidshem och öppen fritidsverksamhet i samband med kommunernas utökade informationsskyldighet. Huvudmännen/kommunerna behöver veta vad de erbjuder och inte, i vilken form och för vem/vilka barn.

7.5 Skolinspektionen ges i uppdrag att genomföra tematisk kvalitetsgranskning av fritidshem och öppen fritidsverksamhet för 10–12-åringar.

Kommentar: Göteborgs universitet föreslår att kvalitetsgranskningarna fokuserar fritidshemmets och öppen fritidsverksamhets kompensatoriska arbete i närområdet och i relation till barnets livssituation.

8.4 Ändringar i skollagen avseende ändamålsenliga lokaler.

Kommentar: Instämmer.

Göteborgs universitet uppskattar att lokalfrågan lyfts specifikt, men vill påpeka att även utomhusmiljöerna behöver vara ändamålsenliga för elevernas fritid i olika åldrar.

Forskning vid Göteborgs universitet visar att fritidshemmets lokaler i hög grad är bristfälliga och icke ändamålsenliga vilket hindrar lärare att fullfölja sitt uppdrag och minskar barnens möjligheter till rekreation och meningsfull fritid som är både lärande och utvecklande. De skrivningar som återfinns i läroplanens del 4 om bland annat utforskande och situationsstyrda arbetsätt är i många fall omöjliga att genomföra i en fritidspedagogisk anda med befintliga lokaler.

8.6 Förslag om stöd för en ändamålsenlig lokalanvändning

Kommentar: Instämmer.

Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram ett stödmaterial som kan ge såväl stöd som inspiration i arbetet med att ge elever en god miljö inom- och utomhus. Göteborgs universitet vill understryka vikten av ett tillgänglighetsperspektiv i genomförande av utredningens förslag, det vill säga att miljön och verksamheten i fritidshem är utformad så att alla barn kan delta och inkluderas.

8.7 Skolverket ges i uppdrag att ta fram stödmaterial för systematiskt kvalitetsarbete i fritidshem.

Kommentar: Instämmer. Forskning vid Göteborgs universitet visar att fritidshemmets arbete ofta inte blir synligt i huvudmännens systematiska kvalitetsarbete. Göteborgs universitet

föreslår att ett sådant arbete behöver föregås av underlag som visar vad som erbjuds och inte erbjuds, definition av tydliga kvalitetskriterier, samt identifikation av var i problematiken i fritidshemmets systematiska kvalitetsarbete finns innan nya krav ställs.

8.8 Ändring av förordningen om statsbidrag för kvalitetshöjande åtgärder i förskolan så att fritidshemmet omfattas.

Kommentar: instämmer. Göteborgs universitet vill betona vikten av att detta förslag genomförs.

8.9 Elevhälsans roll i fritidshemmet bör utredas

Kommentar: instämmer.

Göteborgs universitet ser positivt på att elevhälsans roll i förhållande till fritidshemmets syfte och uppdrag utreds. Till exempel gäller Skollagens bestämmelser om särskilt stöd även för fritidshemmet, vilket förutsätter ett samarbete mellan fritidshemmet och förskoleklassen eller obligatoriska skolan när behovet av särskilt stöd utreds i någon av verksamheterna. I samarbetet beaktas samtliga omständigheter för eleven. Vid bedömningen av elevers stödbehov i fritidshemmet utgår bedömningen från hur eleven utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanens andra del. Bedömningen bör även beaktas i relation till fritidshemmets specifika uppdrag. Forskning vid Göteborgs universitet visar att det finns otydligheter och olika förväntningar hos respektive yrkeskategori om vad fritidshemmet som verksamhet kan bidra med samt brister samverkan mellan grundskola och fritidshem ofta på grund av avsaknad av gemensamma pedagogiska diskussioner mellan personalgrupperna.

9.5 Ändringar i skollagen avseende annan personal, som syftar till en tydligare ansvarsfördelning.

Kommentar: Göteborgs universitet ställer sig frågande till hur förslaget påverkar behörighetsförordningen och förutsättningarna för lärare i fritidshem och föreslår i stället att fler åtgärder riktas mot att öka behörigheten i fritidshem genom befintlig grundlärarutbildning. Flertalet insatser kan göras för att exempelvis lärare med annan behörighet kan ges examen eller legitimation genom utökad uppdrag inom VAL (Vidareutbildning av lärare), dessutom behöver det praktiska/estetiska ämnets varande inom examen utredas. Göteborgs universitet föreslår också en utvärdering av den dubbla behörigheten i fritidshem och i praktiskt/estetiskt ämne och vilka anställningsformer den lett till och hur tjänster kombineras, efter införandet av den examensrätt som utfärdas med 2011 år lärarutbildning.

Göteborgs universitet föreslår också en förlängning av grundlärarprogrammet inriktning mot arbete i fritidshem, med fördjupade kunskaper i fritidspedagogik samt kompetens i att handleda obehöriga kollegor, som enligt utredningens underlag visar inte bara utgör en stor grupp utan också den växande gruppen i personalgruppen i fritidshem. Lärare i fritidshem behöver ett förstärkt uppdrag och ansvar att leda annan personal i fritidshem.

9.6.1 Läroplansförändringar i del 4 som syftar till förtydligande av roller och ansvar.

Kommentar: Göteborgs universitet vill påpeka en otydlighet och sammanblandning gällande utredningens skrivningar om vad som avses med verksamhet och/eller aktivitet samt undervisning och vilken relation dessa har till varandra, särskilt i förhållande till fritidshemmets kompensatoriska uppdrag.

9.7 Utveckling av utbildning på avancerad nivå för lärare i fritidshem.

Kommentar: Instämmer. Göteborgs universitet menar att kompetensförsörjning i fritidshem och på lärosäten bör vara av högsta prioritet. Båda verksamheterna behöver lektorer och adjunkter med kunskap om verksamhetsformen fritidshem. Följande punkter betonas:

- Viktigt att öka attraktionskraften för att utbilda sig till lärare i fritidshem. Problematiskt att inriktning fritidshem skiljer ut sig genom att inte ha studier på avancerad nivå likt övriga inriktningar inom grundlärarexamen.
- Kompetensförsörjning av lärare i fritidshem är en högst angelägen fråga för Göteborgs universitet. Göteborgs universitet har i uppdrag att utbilda och examinera inom ordinarie grundlärarprogram med intag av nya studenter både höst- och vårtermin. Göteborgs universitet har också en inriktning av programmet för yrkeserfarna i fritidshem med en alternativ studiegång, intag varje höst. Göteborgs universitet deltar också i den nationella VAL-satsningen för ökad behörighet av lärare i fritidshem. Planer pågår för att regionalt kunna bidra till att höja behörighetsnivån i fritidshem genom riktade utbildningsinsatser, samtidigt sjunker ansökningarna till ordinarie utbildningar och i utredningen saknas förslag som kan öka attraktionskraften för yrket.
- Kompetensförsörjning behövs också angående verksamma lärare i fritidshem som kan fungera som handledare åt lärarstudenter. En återkommande problematik är vilka anställningar lärare i fritidshem har/erbjuds och hur det möjliggör eller inte hur de kan delta som handledare i utbildningen. Göteborgs universitet betonar återigen därav behovet av att följa upp hur den dubbla behörigheten landat hos huvudmän och hur kunskapen om barns fritid används. För att bibehålla kvalitet i grundlärarutbildningen behövs metodiskt skickliga lärare i fritidshem som kan och vill ta emot lärarstudenter regelbundet. Fritidspedagogisk metodik och yrkesskicklighet samt vetenskaplig grund behöver säkras i utbildningen, därav angeläget med utbildning på avancerad nivå. I tillägg är detta viktigt för att säkerställa kompetens i fritidshemmen som kan överblicka verksamheten och lösa komplexa problem.

9.8 Nationell forskarskola med relevans för fritidshemmets syfte.

Kommentar: Instämmer.

Fritidshemmets undanskymda roll i utbildningssystemet återspeglas även inom universitetet på så sätt att det är sällsynt med forskningsmiljöer som enbart behandlar fritidshemmet som verksamhetsform. Doktorander som anställs tenderar att fångas upp av miljöer med andra

intressen där fritidshemmet endast utgör exempel på en pedagogisk praktik bland flera andra. Det här blir bekymmersamt inte bara för kompetensförsörjningen inom lärosätena utan också för vilka frågor som forskas om, specifika fritidspedagogiska frågor blir inte identifierade och beforskade. Detta är extra allvarligt på lärosäten med stort utbildningsuppdrag inom grundläroprogrammet inr mot arbete i fritidshem, eftersom utbildningen ska bedrivas i anslutning till pågående forskning och då måste det säkerställas att fritidspedagogisk forskning bedrivs vid lärosätet.

Förutom doktorander behövs också docenter och professor som kan driva specifika fritidspedagogiska frågor. Göteborgs universitet förespråkar därav av att en nationell forskarskola med relevans för fritidshemmets syfte som högst angeläget.

9.9 Skolverket ges i uppdrag att se över barn- och fritidsprogrammet, och motsvarande eftergymnasial utbildning, för en tydligare yrkesutgång mot arbete i fritidshem.

Kommentar: Göteborgs universitet menar att det är oklart vilka konsekvenser detta förslag får på behörighetsförordningen och för lärare i fritidshem.

7.3 Skolskjuts till och från fritidshem bör utredas i särskild ordning.

Kommentar: instämmer.

För att likvärdighet ska kunna nås och med barnets bästa som styrande princip och att deltagandet ska kunna öka för barn med de förutsättningar som beskrivits i utredningen bör reglerna kring skolskjuts ändras.

Göteborgs universitet understryker att det är positivt att utredningen identifierat rätten till skolskjuts som ett strukturellt icke jämställt förhållande gällande barns möjligheter till meningsfull fritid inom fritidshemmets ramar. Forskning vid Göteborgs universitet visar stora skillnader mellan kommuners erbjudande av skolskjuts och att barnets möjligheter att delta i fritidshemmets verksamhet är kopplat till vårdnadshavares möjligheter att skjutsa sina barn vilket minskar barns möjligheter att umgås med kamrater efter skoldagens slut. Möjligheten att välja skola försvåras också då det blir en fråga om ekonomiska resurser där juridiska regler för skolskjuts och plats i fritidshem försvårar för människor i redan utsatta positioner.

Vi framhåller vikten av att elever i fritidshemmet ska erbjudas kostnadsfria transporter till och från fritidshemmen för att eleverna också ska kunna ta del av förenings-, kultur- och friluftsliv. Detta är väsentligt då det också bidrar till att öka likvärdigheten för elever, till exempel barn i landsbygd eller barn i familjer som lever i ekonomisk utsatthet.

Med vänliga hälsningar

Åke Ingerman